
Literarne kreacije skozi prizmo turizma

Janja Spevan

65

Literarni turizem je pojavna oblika na področju rastočega kulturnega turizma in je predmet številnih raziskovanj ter posledično uvedb specifičnega izrazoslovja, ki se navezuje na pojme kot so dediščina in kulturni turizem. Literarna dediščina je hvaležna sopotnica turističnemu imaginariju. Z ustrezno interpretacijo, organiziranostjo in prilagoditvijo različnim ciljnim skupinam, lahko pomembno prispeva k obstoječi turistični ponudbi Slovenije in se mednarodno uveljavi na svetovnem zemljevidu literarnega turizma, ki je v svetu že dobro uveljavljen in raziskovan termin, ki doprinaša turističnemu gospodarstvu.

Ključne besede: kulturni turizem, literarni turizem, literarni romar

Literary tourism is a type of cultural tourism and is subject to a number of surveys and specific terminology, which is linked to concepts such as heritage and cultural tourism. With proper interpretation, organization and adaptation to different target groups, it can contribute significantly to the existing tourist offer of Slovenia and internationally enforced on the world map of literary tourism, which is already established termin in the world and contributes to the tourism economy.

Keywords: cultural tourism, literary tourism, literary pilgrims

Pojmi, vezani na literarni turizem

Literarni turizem je del kulturnega turizma in se navezuje na pojme dediščina in kulturni turizem. V strokovnih in znanstvenih publikacijah, objavljenih izven meja Slovenije je mogoče zaslediti študije, analize primerov, ki kažejo na pomembnost literarnega turizma kot tržne vrzeli, predvsem pa obravnavajo prisotnost in razširjenost literarnega turizma v svetu.

K boljšemu razumevanju literarnega turizma, moramo najprej razumeti širši pojem dediščine in definicijo kulturnega turizma.

Hazler (2009, 13) je podal definicijo dediščine: »V najširšem pomenu besede je dediščina vse, kar se je v preteklosti zgodilo, kar smo doživeli, videli, postorili, zgradili in oblikovali. Dediščina niso samo gradovi, cerkve, hiše in kozol-

ci, so tudi slovenski jezik, dvojina, narečja, jezik manjšin, vera, glasba, šega in navade, likovno izrazje, znanje in ves duhovni svet, ki nas je ohranil prepoznavne v veliki družini evropskih narodov in narodnosti.« (Spevan, 2012)

Strategija razvoja kulturnega turizma na Slovenskem pa definira kulturni turizem takole:

»Kulturni turizem je povezan s snovno in nesnovno kulturno dediščino ter z njunimi sodobnimi pojavnimi oblikami, s tradicijami, z nekdanjimi in s še živečimi ustvarjalci; k kulturnemu turizmu sodita v najširšem pomenu besede tudi kultura bivanja in vedénja vseh ljudi na območju, ki ga obiše turist v sklopu svojega potovanja. Vanj je vključena (na strani obiskanega območja) tudi kulturna krajina pa še oskrba z živili, knjigami, stanje šolstva, izobrazbena struktura prebival-

cev – celo politični režim v državi – skratka: gre za pisan konglomerat vsega, kar vzbudi v obiskovalcu neko podobo o obiskanem kraju kot odsevu kraju lastne, specifične, morada celo edinstvene pretekle in sedanje kulture.« (Lebe, 2009, 37)

Sodobni turizem temelji na principih trajnostnega razvoja turizma med katerega spada tudi kulturni turizem in ga obravnavamo skozi raznovrstne definicije, ki pa ne morejo biti univerzalne, saj je turizem nenehno spreminjajoč družbeni pojav, pogojen s časom in prostorom. Koncept sodobnega turizma se zavzema za uravnoteženje ekonomskega, ekološkega in socio-kulturnega vpliva nanj ter je v skladu z interesi vseh deležnikov, ki so vanj vključeni. Kulturni turizem (in z njim tudi literarni) lahko ob ustreznem sodelovanju in vključevanju akterjev iz turističnega gospodarstva, varstva in ohranjanja dediščine ter ostale zainteresirane javnosti (strokovne in laične), ki se zavzema za ustrezno implementacijo kulturnih vsebin v turizem, poveča privlačnost turističnih vsebin in njihove ponudbe ter krepi konkurenčnost na dolgi rok.

Razumevanje pomena dediščine in kulturnega turizma spodbujata smiselnost in namen literarnega turizma. Literarni turizem se osredotoča na literarne ustvarjalce ali literarne dogodke in literarne junake iz literarnih del. Prav tako je povezan z obiskovalci, ki raziskujejo rojstne kraje ali kraje, ki so povezani z literati, literarnimi osebami (junaki) ali celotno literarno zgodbo, ki tvorijo kulturno krajino. Med literarni turizem uvrščamo tudi festivale in vsakršne prireditve ali dogodke povezane z literarnimi osebami, literati ali literarno zgodbo.

V letu 2001 v publikaciji *Annals of Tourism Research* zasledimo članek *Literary Places, Tourism and the Heritage Experience* (Herbert, 2001). Avtor v besedilu predstavi pojma *literarni romar* in *literarni kraji* ter ovrednoti njun pomen v povezavi s turističnimi privlačnostmi in dediščinsko izkušnjo.

Herbert (2001, 312–313) opredeli pojem literarnega romarja: »Literarni romar predstavlja učenjaka, ki prepotuje daljšo razdaljo, da bi

lahko doživel neko mesto, povezano s pisci proze, drame ali poezije; vključno s pokopališčem v Rimu, kjer sta pokopana Keats in Shelley ali grob Ruperta Brooka na grškem otoku Skyros. Takšni literarni romarji so dobro izobraženi turisti, klasično podkovani, imajo kulturni kapital in zato cenijo ter razumejo takšno obliko dediščine.«

Herbert v svoji razpravi o literarnih krajih, turizmu in z njima povezano dediščinsko izkušnjo zapiše, da so (takoimenovani) literarni kraji definirani na različne načine, največkrat pa se nanašajo na turistični obisk kraja zaradi avtorja – literata in območja, kjer je bilo neko literarno delo zasnovano (Herbert, 2001; Spevan 2012).

Herbert razloži, da z razmahom dediščinskega turizma narašča število literarno atraktivnih krajev, ki jih obiščejo tudi drugi tipi obiskovalcev. Takšni literarni kraji niso znani samo kot rojstni kraji pisateljev ali pokopališča literatov, temveč postajajo tudi družbene konstrukcije, ki so oblikovane in zasnovane še bolj atraktivno in prodajno, da privabljajo še ostale tipe turistov. Izkušnja literarnega romarja in drugega turista se seveda razlikuje, saj literarni romar obišče literarni kraj s posebnim namenom, medtem ko drugi turist večinoma zgolj iz radovednosti in zato doživita različno izkušnjo istega kraja. (Herbert 2001; Spevan 2012).

Herbert navaja različne razloge za obisk literarnih krajev:

- kraji, povezani z literatovim življenjem in/ali delom dajejo obiskovalcu občutek nostalgije, navdiha, spoštovanja ali čaščenja literarne osebnosti
- kraji, povezani z vsebino literarnih del dajejo obiskovalcu možnost lastne domišljije in zato naredijo velik vtis na obiskovalca, z vsebino se lahko poistovetijo, vsebina določene literarne dela pa vzpodbudi pri obiskovalcu določena čustva ali spomine
- kraji ali določena mesta so fascinantna za obisk zaradi osebnosti literata, njegovega načina življenja – nekaterim obiskovalcem je nek dramatičen dogodek iz življenja literata lahko bolj zanimiv od vsebine (literar-

nega) dela po katerem je znan. (Herbert, 2001; Spevan 2012).

Kirshenblatt-Gimblett (2007, 4) dediščino in turizem poveže kot zelo pomembno, kajti: »Dediščina spremeni lokacijo v destinacijo, turizem pa jo naredi vidno.« (Brezovec 2007; Spevan 2012)

Literarna Slovenija in turizem

Promocijski in kulturno-varstveni vpliv literarnega v Sloveniji se kaže skozi številne kreativne iniciative. Za najbolj množično predstavitev Slovenije, kot knjigoljubne dežele javnosti, je leta 2010 uresničila Ljubljana, ko je pod okriljem Unesca prevzela naziv svetovne prestolnice knjige. Unesco od leta 2001 podeljuje tovrstne nazive svetovnim prestolnicam ter tako vključuje izbrana mesta sveta h kakovosti in promociji knjig, k branju spodbuja širšo publiko ter celotno knjižno industrijo spodbuja v predan razvoj dejavnosti. Imenovanje svetovne prestolnice knjige se prične na Unescov svetovni dan knjige in avtorskih pravic, 23.aprila in zaključi v naslednjem letu 22.aprila. V decembru 2015 je Ljubljana pod pokroviteljstvom UNESCO postala tudi mednarodno mesto literature oziroma šestnajsta Unescova literarna prestolnica. V letu, ko je Ljubljana prestolovala knjigi in obratno je bilo izvedeno precej projektov, katerih cilj je bil izboljšati delovanje slovenskega knjižnega trga ter bralnih navad prebivalstva. Po podatkih takratnega načelnika oddelka za kulturo Mestne občine Ljubljana, dr. Uroša Grilca, ki je v tem letu analiziral pomen Ljubljane kot svetovne prestolnice knjige, lahko sklepamo, da infrastrukturni, simbolni in vsebinski učinek projekta predstavlja velik potencial tudi v turistični panogi. Na Slovenskem so prisotni številni, pozitivni učinki promocije knjižne kulture na raznolike načine, kar razčisti sledeče dejstvo: »Literarni ustvarjalci so Slovencem v zgodovini pogosto nadomeščali politično elito, zato so bili in bržkone še danes ostajajo v središču naše zavesti.« (Pregelj, Troha, 2010).

Leta 2010 je v okviru dogodkov povezanih s knjigo uspel tudi svojevrsten podvig, ki je vpisan

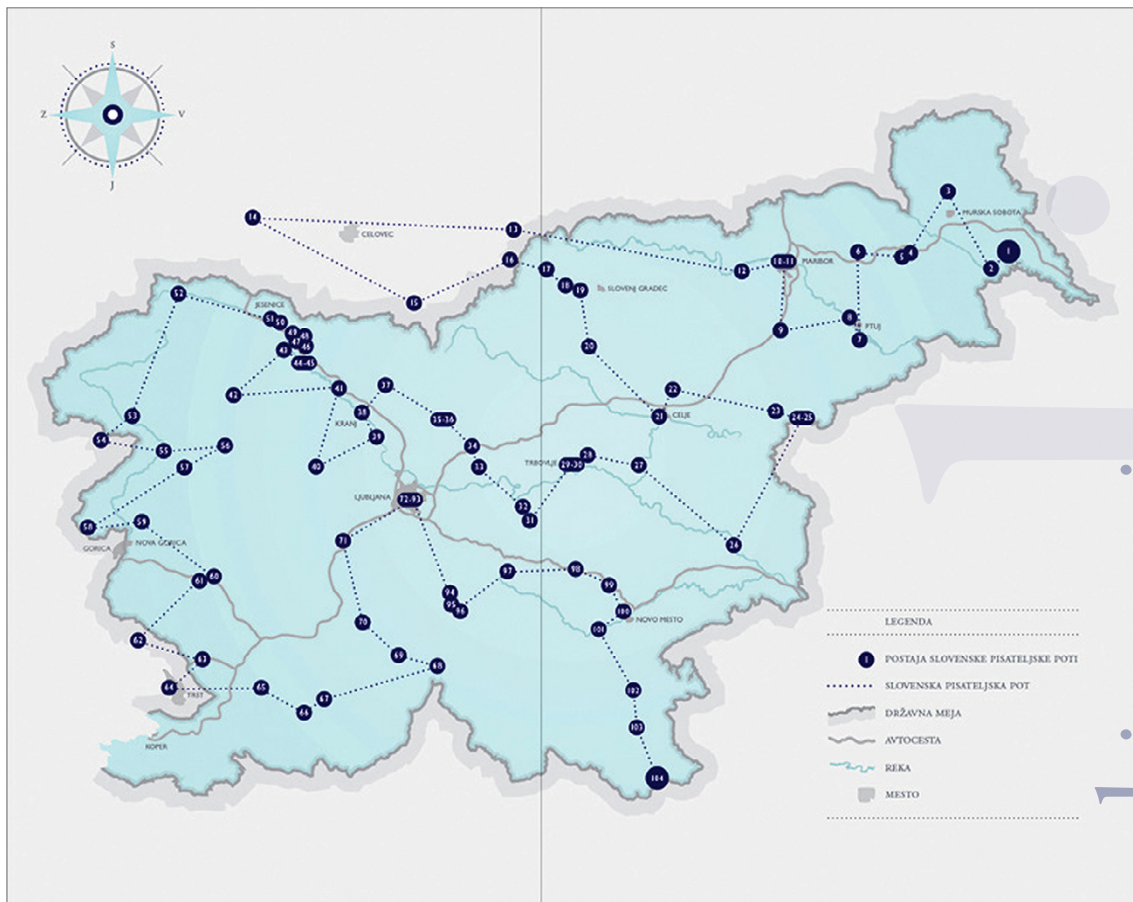
v Guinnessovo knjigo letnih svetovnih rekordov. V Celju so napisali in natisnili v dvanajstih urah novonastalo knjigo, ki velja za najhitreje napisano knjigo na svetu.

Po podatkih Unesca iz leta 2014 je bilo v Sloveniji izdanih 5.300 knjig, kar Slovenijo uvršča v eno najbolj plodnih držav glede na število izdanih knjig na prebivalca. Največjo zbirko knjig v Sloveniji najdemo v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. V njej se nahaja 284 društev, ustanov in organizacij, ki se ukvarjajo in širijo literarno kulturo. Prav tako je Slovenija statistično v svetovnem vrhu knjižničnih izposoj. (www.cityofliterature.com/cities-of-literature/)

Društvo slovenskih pisateljev in slovenska pisateljska pot

Ključno vlogo pri položaju slovenskih literarnih ustvarjalcev in njihovih del, širjenju bralne kulture, prireditvah povezanih s knjigo ali književnimi nagradami za literarne ustvarjalce ter ostalo literarno produkcijo predstavlja Društvo slovenskih pisateljev. Zasnova organizacije današnjega Društva slovenskih pisateljev (v nadaljevanju DSP) sega v leto 1872. (www.drustvopisateljev.si). Delovanje društva plemeniti celoten slovenski kulturni prostor z mednarodnimi sodelovanji, literarnimi prireditvami in bralno kulturo. Največ literarnih dogodkov se zvrsti na Slovenskih dnevih knjige, ki potekajo v več krajih po Sloveniji. Vseslovenski praznik knjige in branja je osrednja literarna prireditev v Sloveniji, ki poteka od leta 1995 in traja teden dni s pričetkom ob Unescovem dnevu knjige in avtorskih pravic, 23.aprila. Društvo slovenskih pisateljev je prav tako kreator in soustvarjalec številnih aktivnosti na področju mednarodnega združevanja, izobraževanj, pisateljskih izmenjav, ki jih gosti v ti.pisateljskih rezidencah ipd.

Manj znano je, da je DSP tudi pobudnik in glavni nosilec izvedbe Slovenske pisateljske poti. Slovenska pisateljska pot je večmedijski projekt s katerim želi DSP povezati slovensko literarno zapuščino in sodobno predstavljanje avtorjev. Idejni vodja poti, Igor Likar s somišljeniki in

partnerji, tudi s turističnega področja, gradi projekt od leta 2006.

Večmedijski projekt sestavljajo:

- *literarni sprehodi po slovenski pisateljski poti za najmlajše* (namenjeni so vrtcem, učencem OŠ in dijakom SS)
- *knjiga Vodnik po slovenski pisateljski poti*, ki bo sestavljena po principu »literarnih pokrajin« s predstavitevjo lokacij pisateljskih domačij, posameznih avtorjev, odlomki in besedili, ki pojasnjujejo vpetost avtorja v posamezno izročilno pokrajino ter vsemi informacijami o kraju in dostopnosti. Knjiga bi pozneje izšla tudi v prevodu.

Knjiga se v vsebinski in oblikovni zasnovi zavestno odmika od klasičnih leksikonsko-en-

ciklopedičnih predstavitev slovenskih pisateljev, saj je njen namen širši:

- slovenske pisatelje in nanje vezano literarno-kulturno dediščino želi predstaviti kot kulturno dragocenost, ki je preprosto lahko zanimiva in privlačna in je mogoče v stiku z njo doživeti tudi druge vsebine okolja, ki ga je pisatelj zaznamoval;
- širitev in popularizacija ideje slovenske pisateljske poti kot permanentnega kulturno-rekreativno-turističnega dogajanja;
- spodbujanje in širjenje zanimanja za slovensko leposlovno knjigo in njene avtorje na dinamičen način popotništva;
- spodbujanje k ohranjanju kulturne dediščine v okoljih, kjer zanje še ne skrbijo dovolj, in širjenje pozitivnega odnosa do nje;

- posredno tudi širjenje bralne kulture in promocija knjige.

Vodnik po slovenski pisateljski poti zajema regije:

- Severozahodna regija (Pomurje, Porabje, Štajerska, Koroška)
- Osrednja slovenska regija (Štajerska, Dolenjska, Gorenjska, Ljubljana z okolico)
- Jugozahodna regija (Primorska, Notranjska)

Zemljevidi s pisateljskimi transverzalami (pisateljske domačije, spominska obeležja...)

Spletni portal z AV predstavitvami rojstnih hiš oziroma domačij slovenskih pisateljev različnih regij (z zemljevidom poti po Sloveniji, kjer se nahajajo ti kulturnozgodovinski spomeniki (od Primoža Trubarja do Daneta zajca) - s kratkimi filmi, s foto-galerijami, s tekstovnimi vsebinami, z biografijami, idr. slikovnim gradivom, z bibliografijami v 4 tujih jezikih – angl/nem/italij/hrvaško in s predstavitvenim izborom iz njihovega opusa.)

Kratki biografski filmi o slovenskih pisateljih (do 20 minut), ki bodo lahko nastajali tudi skupaj s TV Slovenija (tudi za TV programe) in z Zavodom za šolstvo (za učne vsebine). Filmii se bodo lahko predvajali - kot del infrastrukture same učne poti - obiskovalcem na posameznih domačijah. Hkrati pa bi bili, seveda, tudi del prihodnje programske ponudbe TV SLO.

Spominske razglednice, knjižica transverzala s štampiljkami

Oblikovno enotna podoba projekta Slovenska pisateljska pot, ki zajema osnovni logotip/znak, smernike – table, napise in tipografijo. (www.drustvopisateljev.si/si/drustvo_slovenskih_pisateljev/programi) (slika 1)

Slovenska pisateljska pot kot transverzala povezuje rojstne domačije in hiše, v katerih so živeli in delali slovenski pisatelji, spominska obeležja in središča kulturno literarnih dogajanj, od Istre do Prekmurja in od Koroške do Bele Krajine.

(www.drustvopisateljev.si/si/drustvo_slovenskih_pisateljev/programi)

Projekt Slovenske pisateljske poti, ki ima učni, kulturno-varstveni in promocijski karakter za slovenstvo in državo Slovenijo, se razvija počasi, saj njegovi snovalci ne dovolijo površnosti ali odstopaj od zapisanega projekta. (Likar, 2012).

Projekt Slovenske pisateljske poti je leta 2013 zaznamoval izid knjige *Slovenska pisateljska pot: vodnik po domovanjih 106 pesnikov in pisateljev* ter prva konvencija slovenske pisateljske poti v Žirovnici. Vasi pod Stolom so zaznamovali imenitni literarni ustvarjalci, ki v Žirovnici v obliki doprskih kipov sestavljajo alejo slavnih mož: Matija Čop, Anton Janša, Franc Saleški Finžgar, Janez Jalen, France Prešeren Konvencija v Žirovnici je skozi celodnevni umetniško-literarni program z delovnim srečanjem, predstavila pester nabor razvojnih možnosti projekta. Na srečanju so bili prisotni tudi župani in predstavniki občin, ki so se s podpisom konvencije vključili v projekt SPP. Za podpis konvencije je bilo nominiranih 56 občin in v njih 104 lokacije SPP. Pred Prešernovo rojstno hišo v Vrbi je bila v ta namen odkrita tudi prva simbolna tabla, ki označuje dejavnost Slovenske pisateljske pot in zaznamuje celostno podobo projekta in sedemsto kilometrov dolge poti. (Likar, Spevan 2013). V letu 2014 je druga konvencija Slovenske pisateljske poti potekala na Trubarjev dan, na Raščici v Velikih Laščah, na 450-oblentico izida Trubarjeve *Cerkovne ordninge*. V ta namen so pripravili posvet o pomembni vlogi dela literarnega vodnika, predstavili Literarni triatlon za šolarje in s pomočjo mobilne aplikacije poslušali Trubarjeve misli in interpretacije pisem oziroma postali ob zvočno postajo ter odkrili drugo simbolno tablo SPP. Leta 2015 je konvencija potekala v Ravnah na Koroškem in se poklonila Prežihovemu Vrancu. V ta namen je v mesecu maju 2015, Društvo slovenskih pisateljev organiziralo oziroma zasnovalo literarni izlet, ki ga je poimenoval *Literarni avtobus: Popotovanje od besede k besedi* in tako povezal literarno-transverzalnno pot po Koroški, njene literarne kraje z živo interpretirano besedo članov DSP (slika 2). Celodnevni izlet z izčrpnim (turističnim) vodenjem Željka Kozinca, tudi enega izmed gonilnih urednikov knjižne

izdaje, Slovenska pisateljska pot in lokalne turistične vodnice je z obiskom posameznih literarnih postaj, kulturnih točk in ostalih znamenitosti predstavil nov pilotni projekt po nastajajoči Slovenski pisateljski poti. Literarni izlet je vseboval vse lastnosti turističnega produkta, zato velja zamisel nadgrajevati in predstavljati kot primer literarnega turizma na Koroškem.

V Slovensko pisateljsko pot so vključene tudi literarne poti Ljubljane, ki so jih zasnovali v času, ko je bila Ljubljana svetovna prestolnica knjige. *Literarne poti Ljubljane*, izdane tudi v knjižni obliki, so prav tako vključene v turistično ponudbo Zavoda za turizem Ljubljana, a zanje ni pretiranega povpraševanja. V spremstvu vodnikov se po literarnih poteh Ljubljane večinoma sprehajajo šolske skupine in manj turisti, ki bi jih glede na rastoče trende kulturnega turizma bilo smiselno opozoriti, z ustrežno promocijo in vključevanjem dodatnih aktivnosti. Pomemben del pozicioniranja Ljubljane, kot literarne prestolnice je dodatna, literarno razvita ponudba mesta Ljubljana in okolice. Ustrezna interpretacija literarnega vodnika bi se lahko dopolnila in povezala z obiskom in prikazom tiska v studiu za visoki tisk *Tiporenesansa* (slika 3) tipično *Cankarjevo južino* in skodelico kave na Vrhniki (tovrstna ponudba namreč že obstaja), nakupom literarnega spominka (npr. humorne skodelice poslikane z literarnimi junaki *Polone Pačnik*), obiskom *aleje Levstikovih nagrajencev*, spominskega muzeja v bližnji okolici ali kulturnega centra, ki bi ga lahko predstavljala *Cukrar-*

na, ipd. in tako atraktivno zaokrožile doživetje obiskovalca. Pomoč snovalcem in interpretom predstavlja tudi Literarni atlas Ljubljane, ki ga je izdal Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede leta 2014.

V Združenju turističnih vodnikov Slovenije opozarjajo (Zakon o spodbujanju razvoja turizma iz leta 2004 je potreben temeljitih sprememb), da je pri vsem tem najprej nujno urediti primeren status turističnega vodnika v Sloveniji. Dogaja se namreč, da tuji vodniki v Sloveniji, ki jim je vodenje pravno omogočeno, niso seznanjeni z vsebino in znanjem kot bi naj za to bili usposobljeni slovenski turistični vodniki, posledično opominjajo, da se iz ust tujih vodnikov sliši tudi, da je Prešernov spomenik na Prešernovem trgu v Ljubljani, spomenik srednjeveškemu popotniku in trgovcu, Marcu Polu.

Na Slovenskem delujejo številna društva, knjigarne, spominski muzeji, institucije in posamezniki, ki oživljajo literarno dediščino s sodobnimi umetniškimi in podjetniškimi pristopi (slika 4) ter na tak način dopolnjujejo literarno ponudbo kot npr. *Trubarjeva hiša literature v Ljubljani* (prva literarna hiša v Sloveniji, prostor namenjen literaturi in knjigi).

Prav tako je potrebno izpostaviti številne slovenske literarne poti, ki so načeloma rekreativno-pohodniške poti, poimenovane po literatih ali literarnih dogajališčih in se z namenom promocije tržijo večinoma kot pohodniške. Najbolj obiskana, v obliki enkratnega letnega dogodka-pohoda, je Levstikova pot, ki družni in vodi pohodnike od leta 1987 po prilagojenem programu - popotovanju, kot ga je opisal Fran Levstik v delu *Popotovanje od Litije do Čate-*

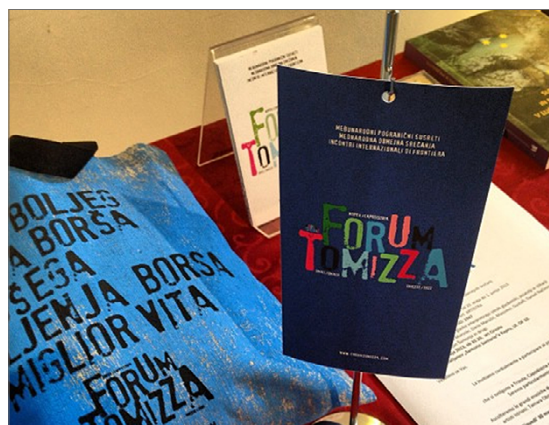

ža. Pot ima mednarodne razsežnosti. Ocenjeno je, da se prireditve udeleži skupno 20.000 obiskovalcev. (www.levstik.si). V letu 2000 je ustanovljena fundacija Poti miru v Posočju in Soški Fronti. Pot miru od Alp do Jadrana-dediščina prve svetovne vojne je vpisana na Unescov poskusni seznam svetovne dediščine (www.potmiru.si) in prejemnica nagrade Zlato jabolko, najvišje priznanje Svetovnega združenja novinarjev FIJET za izredne uspehe na področju turizma. Pot miru je tudi del literarnega turizma, po zaslugi Ernesta Hemingwaya in literarnega dela Zbogom orožje, kjer opisuje krajino in dogodke s soške fronte.

Najštevilčnejši med literarnimi vplivi, ki se kažejo kot promocija knjižne kulture v slovenskem družbenem prostoru in medijski krajini ter posledično literarnega turizma, so festivali (slika 5) in enkratni dogodki, največkrat v povezavi z literarnimi branji.

Literarni festivali so najpogostejša oblika promocije in osmišljanja stanja ali razvoja knjižne kulture. Prisotni so na različne načine in področja delovanja ter večinoma s spremljevalnimi programi presegajo okvire literarnega, v smislu literarnih branj ali literarno-umetniških nate-

čajev. Literarni festivali se pojavljajo na lokalni, državni in mednarodni ravni. Med najbolj literarno prepoznavne festivale v Sloveniji uvrščamo: Festival Vilenica (mednarodni, najstarejši literarni festival v Sloveniji, poteka v različnih krajih po Sloveniji, od leta 1986 dalje); Živa književnost (literarno-glasbeni festival, leta 1997 uvrščen v program Evropski mesec kulture, poteka v Ljubljani, od leta 1993 dalje); Forum Tomizza (družbeno razsežna, mednarodna obmejna srečanja v Kopru, Umagu in Trstu od leta 1999 dalje); Festival Zlati čoln (festival slovenske kulture na Poljskem, Češkem in v Sloveniji od leta 2009 dalje); Festival Pranger (srečanje refleksije in prevoda poezije, v različnih krajih po Sloveniji, od leta 2002 dalje), Festival Literature sveta – Fabula (literarni festival z inovativnim spremljevalnim programom v različnih krajih po Sloveniji od leta 2003 dalje); Festival Sanje

(literarno-glasbena srečanja v Medani in Šmartnem od leta 2010 dalje); Festival Dnevi poezije in vina (druženje pesnikov in umetnikov iz celega sveta, na Ptuju od leta 2010 dalje).

Festival Dnevi poezije in vina velja za enega izmed najodmevnejših literarnih festivalov v Sloveniji. Dnevi poezije in vina so se pričeli na pobudo vinarja in vinogradnika, Aleksa Klinca v Medani, Goriških Brdih ter se s pomočjo ljubljanske Študentske založbe leta 1996 postopoma uveljavili v enega izmed najpomembnejših pesniških festivalov v Evropi. Festival Dnevi poezije in vina se je leta 2010 preselil na Ptuj,

kjer nadaljuje svoje poslanstvo. Vsi festivalski dogodki potekajo v angleškem in slovenskem jeziku ter si na tak način zagotavljajo širšo publiko. Festival na Ptuj od leta 2014 promovira poezijo tudi s pomočjo evropske pesniške platforme Versopolis, ki omogoča gostovanje neveljavljenim evropskim pesnikom. V Medani, od leta 2010 poteka Festival Sanje, kjer se vsakoletno, v idiličnem okolju odvija literarna prireditev z literarnimi branji in spremljajočimi delavnicami ter vinskimi degustacijami ob izbrani glasbi. Medana, slikovita vinogradniška vasica, je postala prav zaradi festivalskega dogajanja mednarodno prepoznana, saj je povzročila številne infrastrukturne posege v kraju, kot na primer obnovitev domačije pesnika Alojza Gradnika in povečanje namestitvenih kapacitet v kraju in okolici. Tovrsten razvoj kaže na vplivnost in razsežnost literarnega festivala ter posledično možnost uveljavljanja literarnega turizma.

Razsežnosti literarnega turizma

»Skoraj tretjina slovenskih celovečernih filmov je nastala na podlagi literarnih del«.(Rugelj, 2013, www.bukla.si) . Filmski turizem se razvija istočasno kot literarni, literarne kraji in filmske lokacije postajajo družbene konstrukcije in priljubljene turistične destinacije. Število književnih predlog, na podlagi katerih so bili prirejani filmski scenariji in posneti filmi, narašča. Film, posneti po literarnih predlogah vplivajo na razvoj turistične destinacije, tako kot na primeru fenomena trilogije Gospodar prstanov ali tematskega parka – Čarovniškega sveta Harry Potterja na Floridi, kjer je Disneyjev snemalni studio postal turistična destinacija, sam tematski park pa se uvršča med najbolj priljubljene tematske parke na svetu z milijonom obiskovalcev letno. Slovenska turistična organizacija bi morala izkoristiti filmski obisk leta 2007 v Bovcu. Film, deloma posnet na Soči, po fantazijski knjižni predlogi ene izmed sedmih knjig Zgodbe iz Narnije: Princ Kaspijan je veliko obetal, kar je s pridom izkoristilo podjetje Golf Bovec s pomenovanjem Narnija, sedme luknje na bovškem golf igrišču ter promocijo svojega golf igrišča, ki

se mu je zaradi tega dogodka priljubljenost povečala. Turistična stroka se je s tem strinjala:

»Dinamični razvijalec turističnih proizvodov bo recimo hitro zaznal tržno priložnost za oblikovanje proizvoda na temo mednarodne filmske uspešnice Zgodbe iz Narnije, ki je kot filmsko prizorišče za 2. del filma izbrana slovenska stran Posočja. Ustrezni ciljni skupini (družinam z otroki, mladostnikom) bo lahko ponudili privlačen turistični proizvod (npr. Pot v Narnijo). S tem bo izkoristili priložnost t.i kapitalizacije filmov v turizmu, ki jo spretno izkoriščajo tudi turistični snovalci, v Avstriji (npr. film Before sunrise za Dunaj), v Angliji (npr. Harry Potter, Full monty), na Škotskem (filmi Rob Roy, Loch Ness) v Novi Zelandiji (Gospodar prstanov).« (Brezovec, 2007; Spevan, 2012)

Posebno pozorni pri prihodnosti literarnega turizma bi morali biti v povezavi z množičnimi mediji (slika 6), saj ti dosegajo daleč največje razsežnosti pri promociji. Film in literatura sta med seboj močno povezana, zato bi morali postati zelo občutljivi na dogodke, kot so filmi posneti po knjižni predlogi. Manj znan je npr. primer Coelho literature uspešnice Veronika se odloči umret, kjer je dogajanje postavljeno v Ljubljano in ostala slovenska mesta, film pa je bil posnet v New Yorku. Coelhoovo delo in njegovo povezanost s Slovenijo raziskujejo tudi na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Opise Slovenije, ki jih prebira na tisoče bralcev po vsem svetu predstavlja roman Zgodovinarica, svetovna uspešnica v ZDA leta 2010, avtorice Elizabete Kostove,

kjer skozi razburljivo pripoved opisuje Ljubljano, Bled, Kostanjevico. Posebno mesto zasedajo popisi in orisi krajev izgnancev.

Pri ustvarjanju pozitivne podobe Slovenije v tujini prav tako pomembno prispevajo tudi številni slovenski izseljenci (predvsem avstralski in kanadski) po svetu, ki v literarnih delih Slovenijo opisujejo idealizirano in subtilno.

V dokumentu Strategija razvoja slovenskega turizma 2012–2016 spodbuja inovativni turizem, področje kulturnega turizma v praksi ni organizirano, navkljub sprejetju dokumenta Strategija razvoja kulturnega turizma v Sloveniji leta 2009 in dejstvu, da kulturni turizem podaljšuje sezono v turizmu in zavzema načela trajnostno naravnane zvrsti turizma, ki so pri razvoju in promociji slovenskega turizma temeljna.

Svetovna turistična organizacija Združenih narodov (UNWTO) in Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO) napovedujeta, da bo prav kulturni turizem med vsemi zvrstmi turizma do leta 2020 doživel izjemno in največjo gospodarsko rast.

Razsežnost literarnega turizma spodbuja tudi literarna imaginacija prostora o katerih pričajo geografske analize književnih prestolnic in antropološki koncepti prostora, literature in filma.

Kraj in čas sta zaznamovala literata in književno delo z razvojem pisane besede. Najbolj cenjena literarno-zgodovinska prestolnica je London, ki izda največ specializiranih, literarnih vodnikov. Ob povezavi literature s krajem ali pokrajino bo raziskovalec literarnega ali literarni romar pomislil na Cervantesovo Španijo, Andrićevo Bosno, Dickensov London, Joycev Dublin, Dantejeve Firence, Balzacov Pariz, Kafkovo Prago, Pamukov Istanbul ipn. in tako odkril intimne povezave literatov s kulturnimi mesti iz svetovne literature, ki so zaznamovale prostor in čas. Tako najdemo v prepoznavni četrti Pariza slavno angleško knjigarno Shakespeare and Company iz leta 1919, ki je gostila številna slavna pisateljska imena in še bolj številne obiskovalce. Skozi nadaljna leta je v njej Gero-

ge Whitman, ustanovitelj in lastnik gostil mnoge pripadnike iz generacije beatnikov. Knjigarna je še danes priljubljeno zbirališče boemov in pisateljev, ki jo vzljubijo tudi naključni obiskovalci, saj v njej ne postrežejo zgolj s knjigami in zgodovinskimi anekdotami temveč tudi z (turističnimi) informaciji, ki bogatijo kulturo mesta.

Sloveniji najbližji literarni sprehod, ki prepleta literarno-ustvarjalne usode, dogodke in jezik predstavlja Trst, ki z označbami, literarnimi itinerariji vodi po literarnih sledih Slovencev v večkulturnem Trstu s pomočjo knjige, literarnega vodnika pa tudi z označevalnimi tablam, ki vodijo po poteh in spomenikov dediščine tržaških pisateljev ali drugih tujih pisateljev prisotnih in povezanih s Trstom, med katere spada tudi James Joyca, irski pisatelj. Samooklicani genialec Joyce je po nesrečnem slučaju, v začetku dvajsetega stoletja preživel noč na ljubljanski železniški postaji in postal del slovenske kulturne zgodbe. O tem priča tudi umetniško delo iz leta 2003, kiparja Jakova Brdava na železniškem peronu v Ljubljani. Ob omenjenem dejstvu se ponudi možnost, da lahko literarno dediščino kulturnim/literarnim turistom interpretiramo tudi s pomočjo Jamesa Joyca in z mednarodno prepoznavno literarno osebnostjo približamo turistu Slovenijo kot literarno bogato deželo. Leta 1994 je izšla tudi knjiga Noč v Ljubljani, kjer so se s kratkimi zgodbami slovenski pisatelji in pisateljice posvetili Joycovem dogodku na naših tleh in prav tako predstavlja dragoceno čtivo pri po-

pularizaciji Joyca v Sloveniji. Po sicer vprašljivih podatkih, ki (še) niso bili pridobljeni skozi anketne in analize, turistični vodniki v Ljubljani zgodbo Jamesa Joyca ne vključujejo v turistična vodenja, saj niti ni gotovo, če so z njim in njegovo zgodbo sploh seznanjeni.

Kako izkoristiti kulturni (potencial) mesta zaradi literata pa je nedvomno izkoristilo Joycevo rojstno mesto Dublin, ki je sinonim še za mnoga druga literarna imena (Jonathan Swift, Oscar Wilde, Samuel Beckett, itd.) in eno izmed priljubljenih literarnih prestolnic, saj gradi turistično ponudbo največkrat v povezavi z Joyce. Primer uspešnega sodelovanja gospodarstva in literarnega kaže tudi najbolj priljubljena irska atrakcija, Guinnessov muzej dediščine pivovarstva, kjer na interaktiven način v bivši tovarni piva obiskovalec (po)doživi bogato zgodovino pivovarstva in se ob koncu ogleda usede na teraso z razgledom na Dublin, kjer ga ob kozarcu zasluženega pinta temnega piva pospremijo verzi Jamesa Joyca (izseki iz znamenitega romana Ulikses in življenja Dublinčanov) in tako soustvari celostno, avtentično izkustvo. Sprehod po Dublinu se posledično bere kot roman. Književne vsebine literarnih del posledično lahko predstavljajo izredno impresivna snov za kulturno-turistično ponudbo nekega kraja ali mesta. Hemingway, ameriški pisatelj in nemirni popotnik, ki se je v Parizu družil med drugim tudi z Joyce, v svojem delu Pariz, Premični praznik lucidno opiše svoje življenje v francoski prestolnici v 20. letih prejšnjega stoletja. Vsebina dela še danes vpliva na družbeno-kulturno ozračje in aktualno dogajanje v Parizu (najbolje prodajana knjiga v Franciji po terorističnih napadih v Parizu, leta 2015). (www.theatlantic.com/entertainment)

Legendo o vampirju ali Vladu Tepešu iz Transilvanije, pokrajine v Romuniji je povzelo mnogo piscev. Med najbolj znane sodi irski pisatelj Bram Stoker, ki si je leta 1897 izmislil lik Drakule in pričel ustvarjati tako imenovano vampirsko literaturo, predvsem kot asociacijo na folkloro ali legende divje in prostrane Transilvanije na katero se delo navezuje ter je zato dožive-

lo veliko filmskih različic. O turistični industriji, ki se naslanja na vampirski turizem Romunije je bilo napisanih več strokovnih razprav. Light v svoji študiji o *drakula turizmu* v povezavi z romunsko kulturno identiteto in vplivom države na razvoj turizma pojasnjuje, da ima država pomembno vlogo pri oblikovanju turistične politike, ki temelji na kulturi nekega naroda (mitu o Drakuli), saj tako kaže resnično podobo države, obenem pa je lahko turistično (gospodarsko) uspešna (konkurenčna), kot kaže primer Romunije. (Light, 2007; Spevan, 2012)

Herbert v razpravi o umetniških in literarnih krajih kot turističnih privlačnostih Francije ugotavlja, da so lahko umetniška in literarna mesta sama po sebi turistične atrakcije ali pa so le del turistične ponudbe. Povezave z literarnostjo in umetnostjo v turizmu se naslanjajo na pojme avtentičnosti, reprezentativnosti in izkustvenega doživetja (Herbert, 1996; Spevan, 2012)

Dobro valorizirana literarna dediščina trajnostno naravnanih razsežnosti se nahaja v državah Združenega kraljestva, o čemer pričajo številne znanstvene razprave. V bližini priljubljenega narodnega parka v Angliji, Lake District se nahaja čudoviti svet Beatrix Potter. Nagrada atrakcija dosledno upošteva okoljevarstveno politiko, skrbi za okolje v katerem deluje in ga ne obremenjuje prav s pomočjo podobno mislečih partnerjev in turizma.

Na temo literarnega turizma v tujini prepoznamo veliko primerov dobrih praks, ki se nanašajo na najrazličnejše motive, vezane na področje literarnega turizma (slika 8) Turčija je leta 2011, ko so v Istanbulu odprli unikaten Muzej nedolžnosti, po istoimenskem romanu Orhana Pamuka, povzročila ustanovitev še preostalih literarnih muzejev in literarnih akcij (slika 8) širrom Turčije. Edinstven literarni muzej najdemo še v Nemčiji. Buddenbrookhaus je eden izmed najbolj unikatnih literarnih muzejev na svetu. Ustvarjen je bil leta 2000 za svetovno razstavo Expo kot edinstven literarni projekt. V muzeju je na ogled stalna razstava: Buddenbrookovi – roman stoletja ter Mannovi - družina pisateljev. Del mednarodne literature z obiskom tega muzeja tako postane realnost.

Edinstveno kulturno doživetje in dober primer turističnega produkta iz Nemčije, je nemška pravljica cesta, ki poteka od mesta Hanau do Bremna in jo najdemo tudi v ponudbi slovenskih turističnih agencij (www.quovadis.si). Popotovanje bratov Grimm, najpomembnejših nemških jezikoslovcev in zbirateljev pravljic (le-

gend) iz 19. stoletja, se prične v njenem rojstnem mestu ter se vije mimo neštetihih zakladov dediščine številnih mest: Muzeja pravljic, grajskih ruševin, cerkva, pravljичnih gradov, starih mestnih središč, parkov, palač, spomenikov in pripovedk, kjer pravljični junaki njunih zgodb zares (o)živijo. Med mesecem majem in julijem v čast bratom Grimm poteka eden najbolj prljubljenih festivalov na prostem.

»Skozi tematsko pripravljene itinerarije upravljaec območja kot turistične destinacije izbere, interpretira in promovira tiste elemente identitete destinacije, ki mu omogočajo ustrezno tržno pozicioniranje, privabljanje ustreznih tržnih segmentov in zagotavljanje trajnostnega turističnega razvoja, ki bo prinašal korist vsem deležnikom destinacije: ponudnikom, lokalnemu prebivalstvu, obiskovalcem in okolju.« (Brezovec, 2007; Spevan, 2012)

Povzetek

Literarna dediščina je hvaležna sopotnica turističnemu imaginariju. Z ustrezno interpretacijo, organiziranostjo in prilagoditvijo različnim ciljnim skupinam, lahko pomembno prispeva k obstoječi turistični ponudbi Slovenije in se mednarodno uveljavi na svetovnem zemljevidu literarnega turizma. Literarni turizem je podzvrst kulturnega turizma in se nanaša na lastnosti pojmovanja dediščine in kulturnega turizma.

Unikatne in neprimerljive vsebine literarnega turizma so med drugim tudi vezane na vse, ki sodelujejo v trajnostnem razvoju turizma. Sodobni trendi v tej panogi tako več kot uspešno ustvarjajo obetavno prihodnost v tem segmentu.

Summary

Literary heritage is a welcome companion of tourism. With proper interpretation, organization and adaptation to different target groups, it has the potential to contribute significantly to the existing tourism offer of Slovenia, as well as make a name for itself on the map of literary tourism. Literary tourism, a sub-genre of cultural tourism, refers to the properties of understanding of heritage and cultural tourism.

The unique and incomparable contents of literary tourism are also closely related to anyone involved in the sustainable development of tourism. The modern trends in this particular tourism outlet therefore successfully open new opportunities in this segment.

Literatura

- Dallen, Timothy in Stephen Boyd. *Heritage Tourism: Themes in Tourism*. London: Pearson Education Limited, 2003.
- Herbert, D.T. »Artistic and literary places in France as tourist attractions.« *Tourism Management* 17 (1996): 77–85.
- Herbert, David. Literary places, Tourism and the Heritage Experience. *Annals of Tourism Research* 28 (2001): 312–333.
- Lebe Sibila, Sonja, Borut Milfelner, Aleš Gačnik, Dejan Pestotnik, Tatjana Zalokar in Polonca Blažič. *Strategija razvoja kulturnega turizma na Slovenskem: Strategija razvoja in trženja kulturnega turizma, 2009–*

2013. Maribor: Multidisciplinarni raziskovalni inštitut 2, 2009.
- Light, Duncan. Dracula tourism in Romania Cultural identity and the state. *Annals of Tourism Research* 34, no. 3 (2007): 746–765.
- Pregelj, Sebastijan in Gašper Troha. *Literarne poti Ljubljane*. Ljubljana: Študentska založba, 2010.
- Robinson, Mike in Hans Christian Andersen, ur. *Literature and Tourism: Essays in the Reading and Writing of Tourism*. Andover: Cengage Learning Business Press, 2004.
- Spevan, Janja. *Literarna zapuščina jugozahodne Slovenije v turistični ponudbi: Zaključna projektna naloga*. Portorož: Univerza na Primorskem, Fakulteta za turistične študije, 2012.
- Ženko, Barbara. *Možnosti trženja literarnega lika v turistične namene. Diplomsko delo*. Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za Management, 2009.
- Watson, Nicola. *The literary tourist*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.